

- 1 *Родина Драгоманових 1876 року: Драгоманов Михайло Петрович (1841–1895)* — дядько Лесі Українки, рідний брат матері письменниці; відомий історик, публіцист, економіст, філософ, літературознавець, фольклорист, громадський діяч, а також один з головних авторів поширеного в Україні 70-х років XIX ст. правопису — «драгоманівки». Навчався у Гадяцькому повітовому училищі, Полтавській гімназії, Київському університеті Св. Володимира. Став одним з організаторів та активних членів «Громади» в Києві, за що був звільнений із посади штатного доцента кафедри античної історії Київського університету Св. Володимира. 1876 року емігрував за кордон (Відень, Женеву, Софія). Останні роки на запрошення болгарського уряду проживав у Софії, викладав на кафедрі загальної історії історико-філологічного факультету Вищої школи (нині — Софійський університет). В еміграції вів велику наукову та публіцистичну діяльність, активно займався проблемами української політики, маючи чималий вплив на багатьох її діячів. Помер 8 (20) червня 1895 року на руках у Лесі Українки, похований у Софії.
- Кучинська-Драгоманова Людмила Михайлівна (1842–1918)* — дядина Лесі Українки, дружина М. П. Драгоманова; українська громадсько-культурна діячка, перекладач. У 1860-х роках була акторкою, згодом присвятила своє життя родині, ставши надійною опорою чоловікові, трьом дітям (Лідії, Аріадні, Світозарові). Після смерті М. Драгоманова допомогала М. Павликові у справі видання наукової спадщини чоловіка.
- Драгоманова-Шиманова Лідія Михайлівна (1866–1937)* — старша донька Лесино дядька М. П. Драгоманова, згодом дружина професора Вищої школи в Софії І. Шиманова; активістка жіночого руху, художній критик і громадський діяч. Була членом Клубу болгарських письменниць, Жіночого союзу, Товариства за мир і свободу та інших організацій, громадських ініціатив. Друкувала в періодичній пресі рецензії на спектаклі Народного театру в Софії. Перекладала твори болгарських письменників французькою мовою (Енциклопедія «България» (Т. 7, 1996)).
- 2 *Новоград-Волинський* — місто в північно-західній частині Житомирської області, районний центр, свою назву одержало 1795 року (до того Звягель). Відоме цікавими історичними пам'ятками, однак найбільше усявісився в українській історії тим, що саме тут 13 (25) лютого 1871 року народилася Лариса Петрівна Косач (Леся Українка).
- 3 Авторграф цього і трьох наступних листів до родини Драгоманових втрачено, вони подаються за виданням *Косач-Кривинюк О. Леся Українка, Хронологія життя і творчості / О. Косач-Кривинюк. — Нью-Йорк. — 1970. — 928 с.*, у якому зазначалося, що їх правопис збережено відповідно до копій Г. Лазаревського, завдяки котрим частково збереглося листування Лесі Українки з Драгомановими. Скорочення *К-Х-29* слід читати: у виданні лист подано за копією з «Хронології...», сторінка 29.
- 4 Папа — *Косач Петро Антонович (1841–1909)*, юрист, український громадський діяч. Народився 20 грудня 1841 р. (1 січня 1842 р.) в м. Меліні на Чернігівщині в аристократичній сім'ї, котра, згідно з деякими гіпотезами, була однією з гілок роду сербського намісника Боснії й Герцоговини Стефана Косача. Рано втратив матір, виховувався в основному тіткою Параскевою Степанівною — її сестрою. Закінчив Чернігівську гімназію, правничий факультет Київського університету Св. Володимира. Брав активну участь у роботі «Громади», тоді ж і познайомився з М. П. Драгомановим, з сестрою якого, Ольгою Драгомановою (згодом відомою письменницею Оленою Пчілкою), одружився 1868 р. Працював спочатку в Києві (палата кримінального суду, губернське «по крест'янским делам присутствие»), з 1866 р. — у Новограді-Волинському (голова з'їзду мирових посередників), відтоді його професійне життя в основному пов'язане з Волинню (Новоград-Волинський, Луцьк, Ковель). За відмінну роботу був нагороджений орденами Святого Станіслава II ступеня, Святої Анни II ступеня, Святого Володимира IV ступеня. Усе життя розмовляв російською мовою, однак у пам'яті сучасників лишився одним із найбільших патріотів українського народу. Фінансував усі літературні проекти дружини та дітей.

1. До родини Драгоманових¹Новоград-Волинський², поч. червня 1876 р.К-Х-29³

Були у нас ужачи йайця, ми хотыли, щоб вони вывлысь та закопали в землю та нічого не зробили, я дуже скучыла за вами всімы, гімнась-тыку вже сьнялы я зімою повысьть папа⁴, вішыньска⁵ казала, що я не можу там на одну гору не дуже високу злізты, бабушка⁶ купыла стакан. Купец казав що такый хоч трясны об пол то не розібьется, а пана каже ну тряснем ным. Колысь мы переправляьльсь на ту сторону а мама⁷ пішла за хлопцем щоб правыв, а мы самы поїхалы, а мама хотыла встаты та впала у воду.

Леся⁸

Матеріально підтримував рано овдовілих родичок — сестру Олександру Косач-Шимпировську, Людмилу Михайлівну Драгоманову. Помер з кілти 1909 р., похований на Байковому цвинтарі в Києві, поруч із дружиною та дітьми Михайлом і Лесею.

5 *Вшаньська Надія Григорівна* — знайома Косачів із Новограда-Волинського.

6 *Бабушка — Цяцька-Драгоманова Єлизавета Іванівна (1821–1895)*, мати М. П. Драгоманова й Олени Пчілки, бабуся та хрещена мати Лесі Українки. Дворянка, після смерті чоловіка власниця маєтку в Гадячі на Полтавщині, де чимало часу провела письменниця в дитинстві та юності. За спогадами внуків, Є. Драгоманова була надзвичайно розсудливою та практичною жінкою, хорошою господинею.

7 *Мама — Драгоманова-Косач Ольга Петрівна (1849–1930)*, письменниця, перекладач, етнограф, публіцист, видавець, журналіст, активна громадська діячка, від 1925 р. — член-кореспондент Всеукраїнської академії наук; літературний псевдонім — Олена Пчілка. Народилася, згідно з автобіографією, 17 липня, а фактично 17 червня 1849 р. у м. Гадячі на Полтавщині у небагатій дворянській сім'ї. 1866 р. закінчила «Зразковий пансіон благородних дівичь» Агапи Нельтовської в Києві, де була найкращою ученицею. Після одруження з П. А. Косачем виїхала на Волинь, у Новоград-Волинський. Разом із чоловіком виховала в патріотичному дусі шестеро дітей (Михайло, Лариса, Ольга, Оксана, Микола, Ізидора), першочерговою освітою яких займалася особисто, не довіривши тодішнім гімназіям. Вела активне громадське життя, займалася справою популяризації українських пісень, візерунків, дитячого театру, перекладала твори російської та західно-європейської літератури. Проте чи не найбільше стала відома в літературних колах, оскільки була не тільки літературознавцем, а й автором багатьох ліричних віршів, байок, переслівів, поем, повістей, сновідань, новел, драм, а також першим критиком творів Лесі Українки. Крім того, Олена Пчілка саможертвовно трудилася як видавець та журналіст (альманах «Перший вінок», часопис «Рідний край», дитячий журнал «Молоде Україна», «Співомовки» С. Руданського тощо). В останні роки зазнала переслідувань з боку більшовиків. Померла 4 жовтня 1930 р., похована на Байковому цвинтарі, поряд із чоловіком, донькою та сином.

8 *Леся* — підпис, що означав, згідно з допискою матері, відмову від попереднього «Лесі».

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

2. ДО РОДИНИ ДРАГОМАНОВИХ

Новоград-Волинський, осінь — початок зими 1876 р.

К-Х-29

Мене презвали на Лесю. Миша⁶ колись нарисовав на сьтїні чорта та ще на дверях напысав козячі рїжки і якесь лыце. мы все сьдимо дома а то було попросьмо сала тай підшкварьмо собі. Мы прьїїдемо до Вас. Уже повьсылы гімнастїку. мама купыть мїкроскоп.

Леся

9 Миша (Міша) — Косач Михайло Петрович (1869–1903), старший брат Лесі Українки, учений-фізик, метеоролог, перекладач, письменник (псевдонім — Михайло Обачний). Народився 13 (25) липня 1869 р. в м. Новограді-Волинському. Початкову освіту, як і всі діти Косачів, здобув удома. Згодом закінчив зі срібною медаллю Хелмську класичну гімназію (навчався з 5-го кл.), був студентом математичного відділення фізико-математичного факультету Київського університету Св. Володимира, звідки відрухували за заборгованість. Продовжив навчання в Дерптському університеті (нині — м. Тарту, Естонія) на математичному та фізичному відділеннях. Ще студентом працював асистентом фізичного кабінету, де проводив досліди під керівництвом відомого професора Б. Голіцина — основоположника сейсмології як точної науки. Захистив дисертацію «Строение света в одноосной сфере», після чого викладав у тартуській жіночій гімназії, паралельно займаючись технічними винаходами. 1897 р. здобув ступінь магістра і вже від 1901 р., на запрошення університету, працював у Харкові, на кафедрі фізики і метеорології, під час роботи на якій фактично став засновником метеорологічної служби на Харківщині. Став автором низки праць з математики і фізики («Деякі уваги до передбачення погоди Демчинським», «Положення осьової лінії в електричних циклонах» тощо), а також чималої кількості літературних творів. Входив до гуртка «Плеяда», перекладав твори М. Гоголя, Г. Сенкевича, В. Короленка, Ф.-Б. Гарта, записував фольклор, до чого спонукала і дружина — Олександра Євгенівна Судовщикова, більш відома в літературних колах під псевдонімом Грицько Григоренко. Помер з (16) жовтня 1903 року, похований у Києві на Байковому цвинтарі.

5. До Драгоманової Є. І.

[Луцьк]¹³, 2 (14). I. 1881А-ВРІЛ-Ф2, 31¹⁴

2 янв. 1881 г.

Милая бабушка поздравляю васъ зъ праздникомъ и дякую вамъ за подарки. Изъ чулківъ на мене прышлась всего ідна пара бо другій не налазять, тыі смушки чорныі що вы прыслалы почалы облазять бо мабуть були покрашені, то папа іхъ продавъ и купывъ замість тыхъ другі, сыві и зробывъ міні муфту и шапку. Лили дали червоный шарфъ а мыні сынній; лиля дуже хвастае своимъ шарфомъ и надівае его часто зверху шубы. У Лили есть биленька шапочка зъ пушкомъ и била муфта. Въ Колодяжному¹⁵ теперъ шкарлатинъ. Мосеи кицьки вже давно нема за то до насъ прыблудылась друга кыцька красывая така сіра зъ полосамы якъ той тигръ и въ неі скоро будутъ котынята, в неі вже разъ были котынята та тілько имъ нихто не дававъ істы, то вони одычалы и поздыхали. Ну теперъ прощайте милая бабушка напышіть що вы робыте і чы здорові.

Ваша Леся

- 13 Очевидно, лист надіслано з Луцька, де, за словами О. Косач-Кривинюк, Леся мешкала від початку 1881 року до середини вересня. Луцьк — давнє місто України (перша згадка датована 1085 р.). Має чимало архітектурних пам'яток, у тому числі й славнозвісний замок Любарта, на руїнах якого багато часу дітьми проводили Лариса та Михайло Косачі у часи, коли родина мешкала в Луцьку (від літа 1879 р. до весни 1882 р.). Нині — обласний центр Волині, у якому розміщено два музеї поетеси — кімната-музей «Лесина вітальня» та музей Східно-європейського національного університету ім. Лесі України.
- 14 Скорочення А-ВРІЛ-Ф2, 31 тут і далі слід читати: лист подано за автографом, який зберігається у Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (Фонд 2, од. зб. 31).
- 15 Колодяжне — село на Волині, у якому з травня 1882 р. проживала сім'я Косачів. Леся Українка вважала його своєю «єдиною домою», з ним пов'язано найкращі спогади про дитячі та юнацькі роки поетеси, тут була її творча «майстерня» — «білий» будиночок, де написано чимало геніальних творів. Встання поетеси відвідала маєток у лютому 1907 р. Нині в цьому селі Ковельського району Волинської області знаходиться найбільший літературно-меморіальний музей Лесі України.

г. Луцьк 2 дек. 1881 г.

Милая бабушка, простіть мене що я такъ довго не писала до васъ. Я зъ мамою прыхали сюды вчора въ вечері і пробудемъ тутъ два дня Миша і Ліля¹⁶ остались дома въ Кієві. Мы учимось дома, до насъ ходить учитель студентъ і ходить до насъ каждый день и іще беру уроки на форгопяні і кожу разъ въ неділю. У Митьки¹⁷, сына дяди Грыши¹⁸ буць шарлатинъ, теперъ уже пройшовъ, тільки вінъ ще не виходить на дніръ. Мы перше обідали въ гостинниці а теперъ вже есть кухарка — тежъ німка. Моя кіцька що въ мене була кудись втікла вже давно. Того платка що вы прислали мамі я ще не бачыла бо мы зъ нымъ розмынулись бо якъ мы выхали въ Луцьк то папа пославъ въ Кієвъ платокъ і мыні муфту й шапочку. Міні въ Кієві добрє, тілко ні зъ кымъ гратись бо которі есть знакомі то великі або маленькі або не хотятъ ходиты до мене. Ліля має чотырі куклы, тры маленькі і одну велику що їй подарувала

16 Ліля — *Косач Кривинюк Ольга Пятрієвна* (1877–1945), сестра Лесі Українки; письменниця (шведомім — *Олеся Зірка*), літературознавець, перекладач, етнограф, бібліограф, лікар за фахом. Народилася зб тринаї (7 червня) 1877 р. у м. Новограді-Волинському. Навчалася спочатку вдома, а згодом у приватних учителів, серед яких були і власні родичі, зокрема її Лєся Українка (написала для неї підручник з історії стародавніх народів *Сходу*). Офіційну освіту здобула в Київській жіночій гімназії А. Дучинської (7-й клас (останній)) та Санкт-Петербурзькому жіночому медичному інституті. Крім лікарської практики, займалася літературою, мавши досвід у цьому питанні з 14 років, відколи її переклади вперше з'явилися у пресі. Стала найкращим біографом своєї геніальної сестри, уклавши книгу «Лєся Українка. Хронслогія життя і творчости», над якою працювала впродовж 15 років. Після смерті донечки воничула роботу лікаря і розпочала кар'єру вчительки, згодом працювала бібліографом. Друга світова війна розділила її родину: чоловік (Михайло Васильович Кривинюк) та старший син Михайло опинилися по іншу сторону лінії фронту, а сама Ольга з молодшим сином Василем 1943 р. емігрувала до Нордон. Померла 11 листопада 1945 р. у таборах для переміщених осіб. Похована на міському цвинтарі м. Аугсбурга (Німеччина).

17 *Митька* — Дмитро, син Косача Григорія Антоновича, дядько Лесі Українки.

18 Дядя Грыша — *Косач Григорій Антєнович* (1843–?) (після 1907), рідний брат батька Лесі Українки. Навчався в Подгавському кадєтському корпусі, але покинув його, здобув лише домашню освіту. Працював судовим приставом у Новограді-Волинському, згодом оселився в Полонному на Волині (нині — Хмельницька обл.), де служив мировим посередником. О. Косач-Кривинюк згадувала його як добрячу, веселу, глибоко благодійної вдачі людину, яку на дитячий час любили троє старших дітей Косачів, у тому числі й Лєся Українка.

2

4

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

1884 Весна, примл.

Милая бабушка, дуже міни не приїждити, ще на-
га вам написав, що він має приїздити на-
саме, того ніколи не було, і хотіло б мені
не часто помилуватися, бо да то владда з
охотного і приїждити, нага навісти
міни, нага писав, що він має навісти
не було до того приїждити. Дуже дякую
вам за листи, вони мені на по-
міжні скоро приїждити сюди. В нас
такое на святах було скучно, бо бу-
ла дуже тепла погода, вато тепер
тепло і гарно так, що ми в будинок
підвісти. Нам тепер багаче
ко роботи бо ми масадити садок і
хотіло б всі дерева, як міри, а всі ма-
ми треба поливати, ми насиди
багаче листи, котри мені тре-
ба поливати. Мін собі, т.е. для своїх
жуків зробила малий городище.
Намі наскіж було дуже гарно, міни